

Учениците са финансово по-грамотни от родителите си

У нас, за разлика от Западна Европа, въпросите за пари не се коментират вкъщи

Награда „Питагор“ в категорията за млад учен в областта на социалните и хуманитарните науки“ тази година получи доц. д-р Джеймс Йоловски от Висшето училище по застраховане и финанси – София. Той е главен експертен сътрудник във Фискалния съвет на България – независим орган към Народното събрание. Постиженията му са свързани с повишаване на обществената осведоменост по отношение на фискалното управление на страната, включително в контекста на произтичащите ангажименти от членството ни в ЕС. Повишаване и утвърждаване на финансовата грамотност и предприемаческата компетентност в средното образование. Разработване на модели за по-ефективен мениджмънт в нестопанските организации (в частност при тези в сферата на образованието).

Зина СОКОЛОВА

Изследователската дейност на доц. Йоловски е в три основни направления. Най-актуалната е свързана с управлението на публичните финанси и кореспондира пряко с практическите му дейности във Фискалния съвет, където се занимава с изготвяне на анализи. „Наблюдавам макроикономическото развитие в България и в Европа, управлението на държавния бюджет, как се движат приходите и разходите – казва доц. Йоловски. – Тази тема стана много актуална по време на пандемията, защото бяха въведени редица мерки – намалени ДДС ставки, различна подкрепа за бизнеса и икономиката. И те имаха сериозно отражение върху бюджета. Впоследствие политическата нестабилност също доведе до отклонения от традиционната ни политика по отношение на управлението на финансите. Така че периодът от 2020 г. беше благодатен за изследователска работа.“

Миналата година ученият пише по този въпрос монография, в която проследява как са се отразили тези събития върху бюджетната процедура. Подчертава, че за много дълъг период не се изготвят макроикономически прогнози от страна на Министерството на финансите. Впоследствие от ведомството започват да правят точно обратното и да публикуват такива прогнози твърде често. Това стимулира учения да направи сравнителен анализ относно точността на макроикономическите прогнози на БНБ и на Министерството на финансите. „Целта ми беше да стигна до заключението в каква посока се е запътило развитието на публичните финанси у нас – казва доц. Йоловски. – Има тенденции за увеличаване дела на текущите разходи, което в дългосрочен план предпоставя рискове за бюджета. Както и пред присъединяването на България към Евронзоната. Там имаме критерии за инфлация и дефицит – ние сме на ръба на спазването на правилото за дефицит, а инфлацията надвишава

критериите. До някаква степен застъпвам виждането, че макар и с много ограничено влияние, фискалната политика допринася за тази инфлация, тъй като имаме много интензивни разходи.“

Според учения въпросите, свързани с бюджета, през последните 3 – 4 години стават още по-интересни и важни за обществото. При такива кризисни обстоятелства – първо пандемия, после военния конфликт, успоредно с тях и енергийна криза, повишаваща се инфлация, каквато от много време не е имало у нас, хората обръщат очи към държавата с очакването, че тя нещо ще направи. Върху бюджета има двоен натиск. От една страна, са очакванията за мерки в подкрепа на домакинствата и на бизнеса. От друга – всички тези процеси, сами по себе си, влияят върху бюджетните показатели. Тези събития са непредвидени, неочаквани, едно след друго. В настоящата ситуация има известна стабилност, но е трудно държавата да се върне към една такава традиционна политика, каквато е поддържала през годините.

„Друго направление в изследователската ми дейност е свързано с образованието – казва доц. Йоловски. – Работя с неправителствени организации в сектора, обучител съм по програми за повишаване квалификацията на педагогическите специалисти. Член съм на УС на Националната асоциация на преподавателите по икономика. Също така в Националния център за повишаване квалификацията на педагогическите специалисти в Банкя водя обучение по финансова грамотност. Член съм и на междуведомствената работна група по финансова грамотност към Министерството на финансите.“

През последните 15 години темата за предприемачеството и финансовата грамотност е много актуална, казва преподавателят. Още през 2017 г. той участва в национално представително проучване за финансовата грамотност на българските ученици. Предварителната нагласа е, че тази грамотност ще бъде много ниска. Но резултатите сочат друго. Оказва се, че учениците имат някакви

знания. След разговори с учители и анализ на данните изследователите установяват, че тези знания стигат до децата от разговори с родители, телевизия или радио и т.н.

„Децата са много любопитни – подчертава доц. Йоловски. – Когато съставяхме въпросника, се колебаехме дали да питаме ученици в начален етап разбират ли принципите на застраховането. На много хора въпросът им се струваше твърде сложен за подрастващите. Но впоследствие се оказа, че тъй като учениците ходят на екскурзии и се събират пари за застраховки, те имат известна представа за какво става дума. И осъзнават концепцията за риск, разбират, че има и обезщетение. Така малко по малко, на едно базово ниво те се запознават с тези процеси.“ Проучването показва, че финансовата грамотност на учениците не е чак толкова ниска. Това се потвърждава в следващи подобни проучвания. Финансовата грамотност на българчетата е сходна с тази на учениците в Хърватия и дори е по-висока от тази в Италия.

През 2018 г. ученият участва в национално представително проучване за финансовата уязвимост на българските домакинства. Конкретната тема е дали домакинствата имат възможност да покрият непредвиден разход в размер на 1500 лв. – в случай на извънреден ремонт, например. Оказва се, че над 80% от българските домакинства не разполагат с такъв финансов резерв. Доц. Йоловски и неговите колеги се чудят дали този висок процент не се дължи на ниската финансова грамотност на хората. Но когато ги питат как оценяват познанията си в тази сфера, средният резултат е над 4 от общо 5 точки. Т.е. домакинствата демонстрират доста висока самооценка за финансовата си гра-

мотност. За да проверят дали тази самооценка е реалистична, ученият пита хората дали си правят бюджет, упражняват ли контрол как го изразходват. Отговорът е отрицателен. Заключение на експертите е, че голяма част от обществото има твърде висока самооценка, която не съответства на реалността. Хората си мислят, че знаят, че разбират и това ги подвежда да не търсят консултации, съвети.

Има и друг момент. У нас въпросите за пари не се коментират вкъщи. В други държави родителите обсъждат това с децата си. Докато нашата култура не подкрепя този модел, казва ученият. Според него правим мечешка услуга на децата – поставяме ги под стъклен похлупак и до тях достига откъслечна информация.

В резултат на тези проучвания са разработени най-различни учебни помагала. През 2021 г. е утвърдена Национална стратегия за финансова грамотност на Република България.

„Голямото постижение по отношение на финансовата грамотност е, че наскоро беше приета рамка за финансова компетентност за възрастни – коментира доц. Йоловски. – Тя е утвърдена на национално ниво, но е базирана изцяло на рамка, утвърдена за ЕС в партньорство между ЕК и ОИСР. Т.е. това е една стъпка, при която поставяме златен стандарт във всички държави членки на ОИСР, където се опитваме да станем член. И в Европейския съюз да имаме един унифициран стандарт какво трябва да знаят възрастните в днешно време, за да бъдат пълноценни членове на обществото по отношение на финансовата грамотност. Свързано е с това как да управляваме собствените си пари, да правим бюджет, да планираме. Да оценява-

ме алтернативните разходи – какво губим, когато изберем едно нещо за сметка на друго. Свързано е и с това да имаме активна гражданска позиция – т.е. да разбираме публичните ресурси, дали те се използват ефективно и правилно. Тук се засягат много аспекти, а също и малко по-сложни неща, като инвестиции, акции, облигации.“

Каго финансист, доц. Йоловски е работил с неправителствени организации за подобряване на финансовото им управление. При тях то е доста нетипично, тъй като те имат стопанска и нестопанска дейност. В нестопанската им дейност има дарения под условие, а тези средства се управляват по различен начин. Повечето от тези организации са малки и нямат изграден капацитет. Но това, което правят, е много важно, защото боравят със средства за обществени услуги – образование, здравеопазване. Така че е важно да изразходват по най-добрия начин малкото средства, с които разполагат, категоричен е ученият.

Той работи и върху методики, които да могат да измерват и резултатите от една такава общественно-полезна дейност. Въпросът е как може да бъдем сигурни, че влаганите ресурси ни носят това, което целим и искаме да постигнем.

„Това се базира на една бюджетна методика, която харесвам – казва доц. Йоловски. – Характерна е за публичния сектор и се опитам да защита идеята, че е подходяща и за нестопанския сектор, защото той предоставя аналогични услуги като алтернативен доставчик. Това е бюджеттиране, ориентирано към резултатите, в което се изисква предварително да разработим някаква методика, с която надеждно да измерим в каква степен ресурсите, които сме вложили, са постигнали нашите цели. И съответно да се носи отговорност за това. Тази методика се прилага в доста държави. ОИСР е един от най-сериозните ѝ поддръжници. И е следващата стъпка след т.нар. програмно бюджеттиране, което у нас нормативно е уредено, но не се прилага по най-добрия начин. Целта е да се гарантира, че резултатите, които се постигат, са правилните. В системата на образованието отчитаме даден резултат чрез успеха. Но този успех не гарантира, че знанията и уменията на ученика допринасят за неговия живот – било в професионален план, било да се чувства удовлетворен.“

Преподавателят дава и друг пример. Често мерим резултатите на университетите чрез работната заплата на завършилите. Но тази заплата зависи от различни фактори. В ИТ сферата възнагражденията са по-високи – това не означава, че един лекар, който няма такава заплата, не се справя добре. Методиката, която следва да се приложи, изисква да има яснота какъв ще е измерителят дали сме се представили по най-добрия начин. И това е най-трудното при разработването на такива методики, които изискват сериозна експертиза.